

Terták Elemér – Kovács Levente

A szociális védelem és a társadalmi kohézió kihívásai válsághelyzetben a pénzügyi szférában

ÖSSZEFOGLALÓ: A 2020 tavaszán Európában is megjelenő koronavírus-járvány (Covid-19) alapjaiban rengette meg az egész világot. A gazdasági szereplők tevékenységét hirtelen megannyi bizonytalanság vette körül. Tanulmányunkban éppen ezért arra vállalkozunk, hogy feltárjuk, a járvány kitörése óta eltelt rövid idő során milyen változások mentek végbe az emberek közötti gazdasági kapcsolatokban és a gazdaságpolitikában. Elemzésünk során kiemelt figyelmet fordítunk a piaci szereplők társadalmi felelősségére, valamint a takarékoság kérdésére. Bemutatjuk, hogy a járvány miatt az európai pénzügyi rendszer olyan váratlan gyorsasággal bekövetkezett összetett gazdasági válsághelyzettel szembesült, mint amilyenre a II. világháború óta nem volt példa. Következtetéseinkben pedig megfogalmazzuk, hogy a koronavírus okozta veszélyhelyzet kezelése során a bankrendszernek a hagyományos alapfeladatok színvonalas ellátásán túl milyen komoly és sokrétű szerepet kell felvállalnia, amelyek elengedhetetlenek a társadalmi kohézió fenntartásához és megerősítéséhez is.¹

KULCSSZAVAK: COVID-19, vírusveszélyhelyzet, CSR (vállalati társadalmi felelősségvállalás), ESG (környezeti, társadalmi és vállalati irányítási elvárások), takarékoság

JEL-kódok: D14, H12, I15, M14

DOI: https://doi.org/10.35551/PSZ_2020_3_3

A Covid-19-járvány kezelésének már rövid időn belül is megjelenő költségei azért is voltak szignifikánsan magasabbak az elmúlt évtizedek járványaiénál, mert a fertőzés gyors tovaterjedése, és az ellene való védekezés a gazdaságot világszerte szinte egyidőben bénította meg. A legújabb becslések az idei globális GDP legalább 5 százalékos, az euróövezeten belül pedig a reál-GDP éves szinten várhatóan 8,7 szá-

zalékos csökkenését prognosztizálják 2020-ra. Még súlyosabbnak ígérkezik a világkereskedelem zsugorodása: annak mértékét a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) egyebek között a globális ellátási láncokban bekövetkezett törések miatt 13–32 százalék között becsüli. De még ezeket az előrejelzéseket is jócskán terhelik lefelé húzó kockázatok, mert egyfelől fennáll annak a veszélye, hogy a járvány újból felüti a fejét, másfelől azért, mert a további gazdasági visszaesés kockázatát növeli a járvány által kiváltott gazdasági sokkoknak a határokon ke-

Levelezési e-cím: elemertertak@gmail.com

kovacs.levente@bankszovetseg.hu

resztüli tovagyrűzése. Lefelé húzó kockázatot jelent továbbá az egyes országok/régiók gazdaságpolitikai intézkedéseinek hiányos összehangolása is, amit a hatályos kereskedelmi és pénzügyi integrációs megállapodások hagyományos eszközei nem tudnak kellőképpen megelőzni vagy kezelni. A helyzet súlyosságát mutatja, hogy a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) becslései szerint a járvány miatti teljes vagy részleges elbocsátások a világ munkavállalóinak csaknem 81 százalékát érintik valamilyen módon. Más becslések szerint Európában a munkahelyek 29 százaléka vált veszélyeztetetté. Mindez a társadalmi kohézió gyengülésével fenyeget és komoly kihívást jelent a szociális biztonság ügyének, ami következményeként a teljes gazdaságra, ezen belül a bankrendszerekre is példátlan terheket és feladatokat ró. Ismereteink a Covid-19-járvány sajátosságairól, a közegészségügyre, valamint a gazdaságra gyakorolt hatásáról egyelőre meglehetősen hiányosak és nagy bizonytalansággal terheltek, emellett a tisztánlátást nehezítik a különféle álhírek, valamint az adatok gyakran tudatos manipulációja és torzításai. Bizonyossággal csak azt lehet tudni, hogy a járványnak mind az egészségre, mind a társadalomra, mind pedig a gazdaságra gyakorolt hatásai erőteljes szóródást mutatnak. Tanulmányunkban megkíséreljük a rendelkezésre álló információkra, ismeretekre és tapasztalatokra támaszkodva a gazdasági kihatásokat felmérni, és ennek alapján feltárni, hogy a szociális biztonság és a társadalmi kohézió megőrzése milyen kihívásokat, feladatokat ró a gazdaságra azon belül pedig a bankrendszerre.

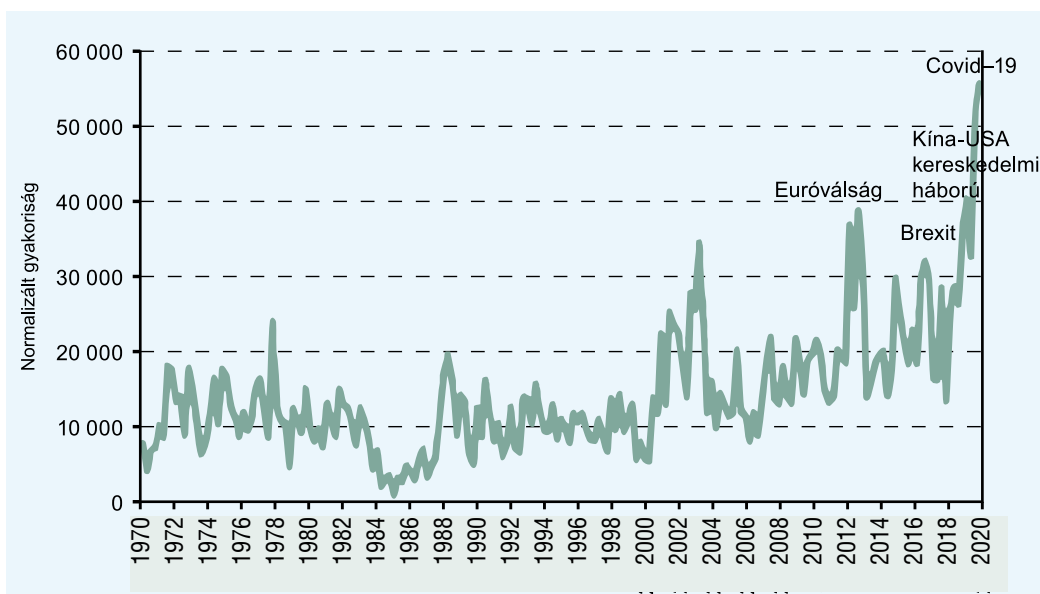
A GAZDASÁGI KÖRNYEZET ALAKULÁSA A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY KÖVETKEZTÉBEN

A járvány kitörése miatt elrendelt intézkedések nyomán a fogyasztói, üzleti hangulat és bizalom felmérésének a mutatói nagyot zuhantak

(GKI, 2020), ami arra utal, hogy a várakozások a gazdasági növekedés erős visszaesésével és a munkaerőpiaci feltételek súlyos romlásával számolnak (lásd 1. és 2. ábra). Fontos kiemelnünk, hogy a járvány az egyes országokat más és más makrogazdasági mutatók mellett érte; a fejlődő világ több országában sok-sok évtizedes növekedési pályát tört meg, vagy éppen taszította az ott élőket gazdasági kilátástalanságba. Eltérő volt, és eltérő is maradt az egyes országok mozgástere a járvány által kiváltott válság enyhítésében, s amíg a fejlett országok nagy része hatalmas mentőcsomagokat jelentett be, a fejlődő világ országaiban erre jóval kevesebb lehetőség nyílt (OECD, 2020). Tekintettel a gazdasági visszaesés végső mértékére vonatkozó nagy bizonytalanságra, valamint az erőteljes földrajzi szóródására az EKB-szakértői által készített növekedési prognózisok abból indulnak ki, hogy az euróövezet GDP-je 2020-ban a globálisnál erőteljesebben, akár 5–12 százalék közötti mértékben is csökkenhet (ECB, 2020) függően a korlátozó intézkedések szigorúságától és időtartamától, valamint a meghozott gazdaságpolitikai intézkedések hatásosságától. Bár a gazdasági visszaesés fő közvetlen kiváltói a járványügyi védekezés céljából bevezetett korlátozások voltak, nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy ezek nélkül a járvány még gyorsabban terjedt volna el, ami még nagyobb arányú fertőzéshez és elhalálozáshoz, a mutációk megjelenésének növekvő valószínűségéhez, valamint az egészségügyi ellátórendszereknek a túlterhelés miatt bekövetkező összeomlásán keresztül, végső soron pedig még kiszámíthatatlanabb gazdasági következményekig vezetett volna.

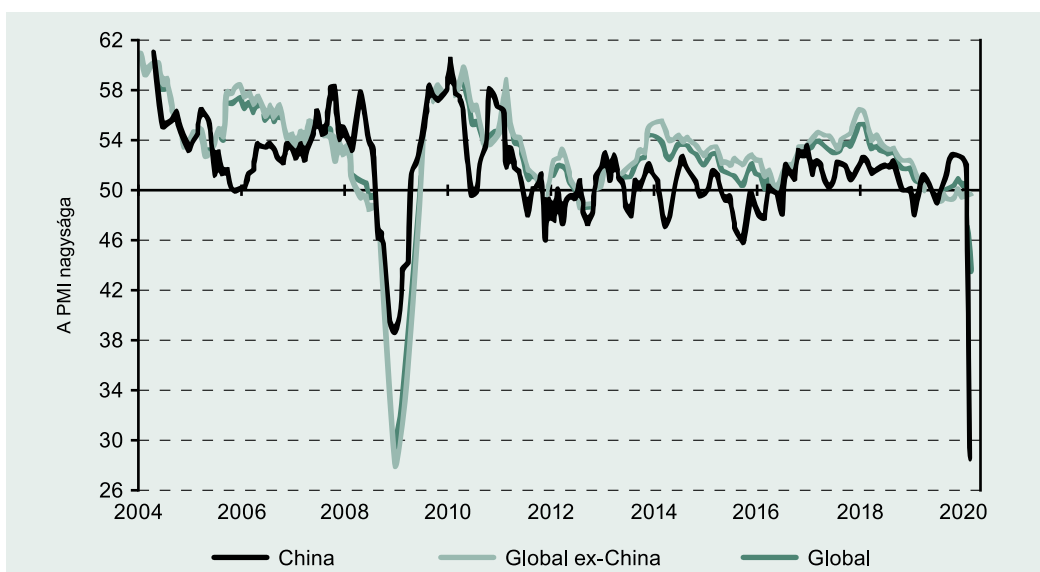
A korlátozó intézkedéseket az elmúlt hetek során mindenütt igyekeznek a lehető leggyorsabban feloldani a gazdasági tevékenység mihamarabbi helyreállítása érdekében. A helyreállítás lehetséges üteme és mértéke mindazonáltal a már említett okok miatt országonként, illetve régióként meglehetősen

A GLOBÁLIS BIZONYTALANSÁG INDEXE (WUI)

Megjegyzés: 1. negyedévi adatok
 Forrás: IMF (2020)

GLOBALIS ÖSSZETETT KIBOCSÁTÁS BESZERZÉSI MENEDZSER INDEX (PMI) (AZ EURÓÖVEZET KIVÉTELÉVEL; DIFFÚZIÓS INDEXEK)

Megjegyzés: a legfrissebb megfigyelések 2020 márciusára vonatkoznak
 Források: IHS Markit, Nikkei és Caixin

eltérőnek ígérkezik, s a számtalan kockázati tényező miatt szerfelett nagy bizonytalansággal is terhelt. A prognózisoknak és a gazdaságpolitikai intézkedéseknek ezért különböző forgatókönyveket kell alapul vennie.

A kockázattal járó eseményeket kiszámíthatóságuk jellegzetességei alapján a szakirodalom három fő csoportra – úgynevezett „hattyúra” – osztja. A leggyakoribbak a „fehér hattyúk”; az ilyen események bekövetkezése viszonylag könnyen megjósolható. A „fekete hattyúk” az olyan előre megjósolhatatlan rendkívüli események, amelyek széles körű és gyakran katasztrofális következményekkel járnak. *Nassim Taleb*, a fekete hattyú elmélet megalkotója szerint az ilyen események bekövetkezésére vagy nem lehet számítani, vagy annyira hihetetlennek tűnnek, hogy egyszerűen senki nem gondol rájuk. A „zöld hattyú”-nak nevezett ese-

mények pedig azok, amelyek bekövetkezése ugyan könnyen valószínűsíthető vagy meglehetősen bizonyosnak tűnik (járványok és éghajlatváltozás), de amelyek bekövetkezésének az időpontja (mikor) és formája (hogyan és hol) viszont előre nem ismeretes. Mind a fekete, mind a zöld hattyú jellegű események kiszámíthatósága különbözik a szokásos kockázatú eseményeknek hagyományos módszerekkel történő modellezésétől (azaz a normál eloszlást követő bekövetkezési valószínűségtől, lásd az 1. táblázatot).

Az 1918-as spanyolnáthajárványt követő olyan súlyos járványokat – mint például a sertésinfluenza (H1N1-t), a súlyos akut légzőszervi szindróma (SARS-t), az Ebola-vírus által okozott vérzéses láz – vagy magas fertőzésveszély, de viszonylag mérsékelt halálozási ráta, vagy pedig magas halálozási ráta, ám földrajzi-

1. táblázat

A „HATTYÚK” TIPOLOGIÁJA: HASONLÓSÁGOK ÉS KÜLÖNBSÉGEK

	Fehér hattyúk	Fekete hattyúk	Zöld hattyúk
Bekövetkezés megjósolhatósága	Gauss-féle normál eloszlás	A <i>tail-risk</i> többnyire nem követi a Gauss-féle normális eloszlást. Racionális magyarázat az esemény bekövetkezése után lehetséges.	Nagyon valószínű, sőt szinte bizonyos az esemény bekövetkezése, de annak időpontja bizonytalan. Túl összetett a teljes megértéshez.
Szakértők	Statisztikusok, közgazdászok	Közgazdászok, pénzügyi elemzők és kockázatkezelők; némi nézetkülönbséggel.	Szaktudósok; nézeteltérés sok közgazdással és pénzügyi elemzőkkel.
Hatások	Viszonylag csekély vagy mérsékelt	Masszív és közvetlen hatás, többnyire anyagi jellegű. A károk rendezése az esemény (a válság) után lehetséges.	Erőteljes és közvetlen hatás, elsősorban az emberi életre (akár az egész civilizációra). A legtöbb esetben a károk jóvátehetetlenek.
Szükséges intézkedések	A kockázati modellek rendelkezésre állnak (finomíthatók)	A kockázat fogalmának újra fogalmazása. A bekövetkezett eseményből meg kell tanulni a nem törekeny stratégiák kidolgozását.	Tekintettel a hatások súlyosságára, és a nagyfokú bizonytalanság dacára, még a teljes megértés nélkül is haladéktalan fellépésre és koordinációra van szükség.

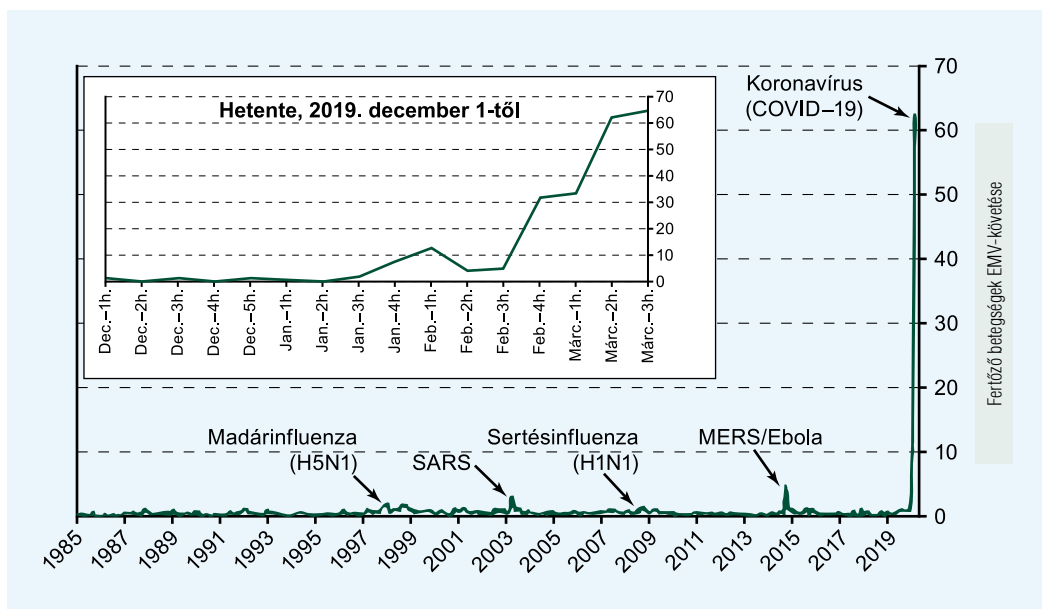
Forrás: BIS (2020)

lag korlátozott fertőzésveszély jellemezte. Ezért e járványok gazdasági-pénzügyi következményeit *tail-risk*-eseménynek² lehetett tekinteni, hiszen nem okoztak egyidejű, hirtelen, globális kiterjedésű megbetegedést, vagy nem kényszerítettek ki globális méretű gazdasági leállást. A koronavírus-járványra viszont mindez nem áll, ezért sem a közegészségügyi, sem a gazdasági rendszerek nem voltak felkészülve a Covid-19 kockázataira. Nem állt rendelkezésre kész és kipróbált forgatókönyv sem e kockázatok kezelésére, továbbá egyetlen pénzügyi piac sem volt képes „beárzni” a várható következményeket, noha a pénzügyi felügyeletet ellátó hatóságok óvatosságból és körültekintés miatt számos többdimenziós stressztesztet is végeztek a bankok teherbíró és ellenálló képességének a felmérésére az elmúlt évek során.³ (Lásd 3. ábra)

A koronavírus-járvány és az éghajlatváltozás okozta kockázatok jellege között a hasonló sajátosságok ellenére jelentős különbségek is vannak. A koronavírus terjedésének megakadályozására az egyes országok hozhatnak egyoldalú nemzeti intézkedéseket, például a határok lezárásával. Bár a nemzetközi utazások leállítása nem tekinthető optimális közép- és hosszú távú megoldásnak, rövid távon mindenképpen elősegíti a fertőzés elterjedésének a lassítását, és hatékony védekezésnek bizonyul a többi ország együttműködése nélkül is. Ezzel szemben az éghajlatváltozás káros következményei elleni küzdelemben az elszigetelt nemzeti intézkedések meglehetősen hatástalanok maradnak, amennyiben a többi ország nem fogatosít egyidejűleg ugyancsak ambiciózus rendelkezéseket. A nemzeti éghajlatvédelmi politikák fogantja ugyanis elhanyagolha-

3. ábra

FERTŐZŐ BETEGSÉGEK TŐKEPIACI VOLATILITÁSI INDEXE (EMV, HETI ÉS HAVI ADATOK 1985 ÉS 2020 MÁRCIUSA KÖZÖTT)

Forrás: BFI Scott R. Baker, Nicholas Bloom, Steven J. Davis, Kyle Kost, Marco Sammon, and Tasaneeya Viratynosin: The Unprecedented Stock Market Reaction to COVID-19, 2020. március

tóvá válik, ha az adott országnak csak kis része van az üvegházhatású gázok globális kibocsátásában, szomszédjai pedig megtűrik a klímakárosító tevékenységek folytatását.

A koronavírus-járvány által okozott gazdasági válság nagy kihívást jelent azért is, mert jócskán különbözik a 2008. évi globális pénzügyi válságtól, vagy akár a múlt század '30-as éveinek nagy gazdasági világválságától, amelyek során a politikai döntéshozók által eddig alkalmazott válságkezelési megoldások java része megszületett. Mindkét korábbi világméretű gazdasági válság klasszikus keresleti sokkot okozott, amit 2008-ban a bankszektor iránti bizalom összeomlása váltott ki. A keresleti sokk következményeit akkor sikerült a költségvetési és a monetáris politikai eszközök erőteljes bevetésével orvosolni, s ezáltal viszonylag hamar elérni, hogy helyreálljon a bizalom.

A Covid-19 által kiváltott gazdasági válság azonban nem pusztán keresleti sokk, hanem olyan kínálati sokk, ami rövid időn belül heveny keresleti sokkot is kivált (Koppány, 2020). A fogyasztók ugyanis eleinte nem azért kerültk az üzleteket, a vendéglátóhelyeket vagy a tömeges rendezvényeket, mert aggódtak a jövőbeli gazdasági kilátásaik miatt, hanem azért, mert az egészségügyi védelmet szolgáló rendelkezések korlátozták ezek felkeresését. A külföldi utazások pedig a kezdetben nem azért maradtak el, mert vissza kellett fogni a háztartási kiadásokat, hanem azért, mert az országok lezárták a határaikat. A munkaadók pedig a dolgozóikat eleinte csupán a járvány terjedésének a kockázata miatt küldték haza, s csak később a megrendelések megcsappanása miatt. E különbségek szem előtt tartása elengedhetetlen a koronavírus-járvány által kiváltott gazdasági válságra adandó adekvát gazdaságpolitikai válaszlépések kialakítása során. Az eltérések mindenekeelt arra intenek, hogy a kereslet élénkítése egymagában nem jelent kielégítő válaszreakciót. Ha ugyanis csak a keresleti görbét kísérlük meg vissza-

mozdítani oda, ahol a járvány előtt volt, attól még az infláció vagy a kényszermegetakarítás felpörgetésén túl vajmi keveset lehet elérni akkor, ha közben a kínálati görbe változatlanul alacsony(abb) szinten marad akár a kijárási korlátozások, akár a higiénés előírások, akár az ellátási láncban bekövetkezett zavarok miatt, akár pedig az emberek félelmei következtében. A kezdeti kormányzati intézkedések – például az Európában széleskörűen alkalmazott munkahelyvédelmi bértámogatások – főként arra irányultak, hogy a foglalkoztatás szintjének a megőrzésével is stabilizálják a termelést és a háztartások keresletét, ugyanakkor azonban a háztartások sokszor óvatosságból és biztonsági pénztartalékok felhalmozása miatt is visszafogták a keresletüket. Emellett az otthoni bezártság miatt a fogyasztói kosár összetétele is átalakult, és összességében zsugorodott, hiszen a fogyasztást serkentő pszichikai ingerek hiányoztak; a kereslet jószerint csak a higiénés termékek, illetve az egészséges élelmiszerek iránt növekedett. Bár az általános depresszió következtében a fogyasztói árak – főleg az olajárak hirtelen esése miatt – összességében egyelőre mérséklődtek, ami visszafogta a harmonizált fogyasztóiár-index (HICP) emelkedését is, azonban egyes keresett termékek (friss élelmiszerek, védőeszközök) ára érezhető mértékben emelkedett. A közösségi távolságtartásra vonatkozó előírások és a szigorú higiénés szabályok pedig a korlátozások feloldása után is óhatatlanul növelik az egyes szolgáltatások és gyártási folyamatok költségeit, ezáltal pedig felhajthatják az árszínvonalat.

A koronavírus-járvány gazdasági következményeinek fontos jellemzője, illetve kísérőjelensége, hogy egyes ágazatokat, illetve egyes térségeket vagy országokat, továbbá egyes társadalmi csoportokat, korosztályokat igencsak eltérő mértékben sújt. A legmarkánsabb különbségek az egyes ágazatok között keletkeztek (lásd 2. táblázat). Különösen súlyos károkat szenvedtek a szállítás, a (nem élelmiszer)

kiskereskedelem, továbbá a szabadidős tevékenységgel és a vendéglátással, valamint az utazásszervezéssel foglalkozó cégek, mivel ezek tevékenységét közvetlenül sújtotta a kijárási és utazási korlátozások elrendelése, vagy az egyes térségek vesztegzár alá vétele, valamint a közösségi távolságtartásra vonatkozó előírások bevezetése. A gazdasági differenciálódást emellett befolyásolta, hogy egy adott tevékenység jellege mennyiben tette lehetővé a távmunka alkalmazását, illetve a távolságtartásra vonatkozó követelmények betartását.

A regionális különbségek Európán belül (is) erőteljesek; a magas ágazati kitétséggel rendelkező térségek túlnyomó részt Olaszországban, Görögországban és Spanyolországban, továbbá Németország északnyugati részén, a balti államokban és az Egyesült Királyságban találhatók. Magyarországot és a környező országokat a járvány közvetlenül ugyan kevésbé sújtotta, mindazonáltal később részletezett okokból a gazdasági következmények itt is elég súlyosak voltak.

2020 első negyedében 1,7 százalékkal bővült a magyar gazdaság az előző év azonos időszakához képest (KSH, 2020). Ez abból adódik, hogy a járvány csak március folyamán jelent meg, s ezért a bevezetett korlátozások csak az utolsó egy-két hét kibocsátására hatottak. Az ezt következő időszakokra vonatkozó becslések azonban jellemzően nagy szórást mutatnak. Fontos hangsúlyoznunk még azt is, hogy a magyar kormány márciusban a 2020-as GDP 4,55 százalékra rúgó koronavírus-járvány okozta gazdasági krízist kezelő mentőcsomagot jelentett be, annak egyes elemeiről folyamatosan tett bejelentéseket. A kormány leszögezte, hogy a hazai gazdaságpolitika elsődleges céljává az eddig elért gazdasági eredmények megvédése, és a munkahelyek megőrzése vált. A 3. c. táblázatban részletezett intézkedéseken túl még a fogyasztási hitelek THM-je, a jegybanki alapkamat +5 százalékban került maximalizálásra, valamint a helységbérleti szerződéseket nem lehet felmondani és a bérleti díjakat nem lehet megemlíni.

2. táblázat

KEZDETI ÁGAZATI VESZTESÉGEK A KIJÁRÁSI KORLÁTOZÁSOK MIATT (A BRUTTÓ HOZZÁADOTT ÉRTÉK SZÁZALÉKÁBAN)

Ágazat	Veszteség (%)
Mezőgazdaság	10
Ipar (gépipar és az építőipar kivételével)	40
Gépipar	40
Építőipar	40
Kiskereskedelem, szállítás, szállás, vendéglátás	60
Információ, kommunikáció	10
Pénzügyi és biztosítási szolgáltatások	10
Ingatlanokkal kapcsolatos szolgáltatások	20
Szakmai, tudományos, adminisztratív és műszaki szolgáltatások	30
Közigazgatás	10
Művészetek, szórakozás, szabadidős és egyéb szolgáltatások	30

Forrás: ECB Economic Bulletin, Issue 3/2020

A magyar helyzet rövid bemutatásáról az általános jellemzőkre visszatérve mindenképp előttr kell rámutatnunk, hogy az idő múlásával az egyes ágazatokat sújtó kedvezőtlen hatások fokozatosan begyűrűznek a gazdaság többi részébe is, hiszen ezeknek a szektoroknak a kereslete óhatatlanul csökken a többi ágazat termékei és szolgáltatásai iránt. Ez markánsan megjelent például az energetika és az üzemanyag-kereskedelem területén. De áttételes hatás nyilvánult meg például abban is, hogy a munkaerőpiacon még az alacsonyabb közvetlen kitétségű ágazatokban – köztük a bankszektorban és nagyobb telekommunikációs cégeknél – létszámstopot vezettek be, vagy abban, hogy valamilyen mérséklődött az élelmiszergazdaság kibocsátása is. A munkaerőpiac befagyása, a részfoglalkoztatottak és munkanélküliek számának gyors emelkedése, illetve a fogyasztás ebből eredő visszaesése pedig óhatatlanul fékezi a remélt és óhajtott kilábalást.

A válság áttételes hatásai a jövedelmek tekintetében is jelentős újraelosztást visznek végbe: egyfelől a nők rovására, mert a leginkább érintett szakmákban magasabb a női munkavállalók aránya, másfelől pedig az egyes korosztályok között is. Általános tapasztalat, hogy miközben a Covid-19-es vírus okozta fertőzés a fiataloknál enyhe lefolyású, addig a vírus által kiváltott válság következményei őket anyagilag és pszichésen jóval erőteljesebben sújtják, mint az idősebb generációkat. Az Y- (millenniumi) és a Z-generáció tagjai – vagyis a 1980 és 2012 között születettek – számára ugyanis ez a válság jelenti a legsúlyosabb megélt gazdasági visszaesést. Munkavállalási és fogyasztási lehetőségeik jócskán romlanak az eddig megszokotthoz képest, ráadásul életüknek abban a szakaszában éri őket a válság, amikor többségük családot alapítana, vagy önálló otthon szeretne szerezni. Ez a differenciálódás komolyan veszélyeztetheti a generációk közötti társadalmi kohéziót.

Mint már utaltunk rá, erőteljes differenciálódás az egyes országok és régiók között is végbemegy. Egyfelől a gazdasági terhek a fertőzés mértékében és a gazdaság szerkezetétől függően eltérően alakulnak. Az utóbbi tényező nyilvánvaló, hiszen ahol például a turizmus nemzetgazdasági szerepe nagyobb, ott óhatatlanul nagyobb lesz a gazdasági visszaesés is.

A járvány elterjedését és gazdasági következményeit illetően további figyelemre méltó tapasztalat az, hogy noha a kijárási és az utazási korlátozásokat Európa-szerte nagyjából azonos időpontban rendelték el, a vírushatás megjelenésének időpontjához képest a közép- és kelet-európai országok idejekorán, tehát jelentős késedelem nélkül és határozott szigorúsággal reagáltak. Térségünkben a nyugat-európai szinthez képest alulfinanszírozott és elmaradottabb egészségügyi ellátási rendszer gyors túlterhelődésétől való félelem is segítette a korlátozó intézkedések gyors kormányzati meghozatalát, illetve a döntések készséges társadalmi elfogadását. Az óvintézkedések gyors bevezetésének köszönhetően a megbetegedések és az elhalálozások száma számottevően alatta maradt a nyugat-európai adatoknak. A különbségek kialakulásához persze olyan tényezők is hozzájárultak, mint a magas népsűrűség (például nagyvárosok), a társadalmi érintkezés gyakoriságát befolyásoló életforma különbségei (dél-európai országok), az idegenforgalom szezonálisága (osztrák síterepek), vagy például az, hogy a BCG-oltás kötelező volt-e. Az alacsonyabb fertőzöttség pedig nyilvánvalóan enyhébb elsődleges gazdasági hatásokkal járt. Mindazonáltal látni kell azt is, hogy az alacsonyabb fertőzöttség nem járt arányosan kisebb gazdasági következményekkel, mivel a szoros gazdasági összefonódás folytán a más országokban bekövetkezett keresletcsökkenésnek, illetve a termelés leállításának a kedvezőtlen hatásait nem lehetett a határokon feltartóztatni.

Végezetül – hasonlóan ahhoz, miként a koronavírus erőteljesebben sújtja az idős és/

vagy már korábban megromlott egészségi állapotú embereket –, a világjárvány okozta gazdasági válság a felszínre hozta, sőt növelte egyes nemzetgazdaságok pénzügyi sebezhetőségét, amit eddig az elmúlt évtized rendkívül alacsony kamatlábai és a mérsékelt piaci volatilitás jótékonyan eltakartak. Az eltérő sebezhetőség miatt is mutatkoznak számottevő különbségek az egyes országok között a járvány gazdasági következményeit ellensúlyozni hivatott intézkedések „tüzerejében”. Az eltérések döntő tényezője ezúttal is az országok külső eladósodottsága, valamint a nemzetközi gazdasági versenyképesség jelentette. Egy 116 országot felölelő gyorsfelmérés szerint 2020. április 9-ig csak 67 hirdetett meg valamilyen aktív pénzügyi segítséget.⁴ Ezek közül is a többség csak viszonylag szerényebb mértékű támogatás nyújtására vállalt kötelezettséget. A teljes

mintában a nehéz helyzetbe sodródott vállalkozások megsegítését szolgáló intézkedések súlyozott átlaga a GDP 2,9 százalékát tette ki, meglehetősen nagy szórással. Mindazonáltal a kormányzati intézkedések mértéke a G20-csoportba tartozó államokban a 2008-as pénzügyi válság során nyújtott támogatásoknak átlagosan a 3,5-szörösét tette ki. A támogatások struktúráját, mértékét a 3/a és 3/b táblázat mutatja be nemzetközi összehasonlításban. A 3/c táblázat pedig a magyar kormányzati intézkedések szerkezetét mutatja be.

A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY HATÁSA A BANKRENDSZERRE

A koronavírus-járvány az európai, ezen belül a magyar bankrendszert váratlanul, de nem

3/a táblázat

NÉHÁNY OECD-ORSZÁG ÁLTAL MEGHIRDETETT SEGÍTSÉG (A 2019. ÉVI GDP SZÁZALÉKÁBAN)

Ország	Azonnali fiskális impulzus (%)	Adóhalasztás (%)	Egyéb likviditási segítség/garancia (%)
Belgium	0,7	3,0	10,9
Dánia	2,1	7,2	2,9
Egyesült Államok	9,1	2,6	2,6
Egyesült Királyság	4,8	1,9	14,9
Franciaország	2,4	9,4	14,0
Görögország	1,1	2,0	0,5
Hollandia	1,6	3,2	0,6
Magyarország*	0,4	8,3	0,0
Németország	10,1	14,6	27,2
Olaszország	0,9	13,2	29,8
Portugália	2,5	11,1	5,5
Spanyolország	2,3	0,9	9,2

Megjegyzés: Az adatok több országnál, köztük Magyarországnál is még az áprilisi állapotot tükrözik

Forrás: Bruegel, The fiscal response to the economic fallout from the coronavirus, 2020. 05. 27

A VÁLSÁGKEZELÉSRE SZÁNT KÖLTSÉGVETÉSI ÖSZTÖNZŐK ÖSSZEHASONLÍTÁSA (A GDP SZÁZALÉKÁBAN*)

Ország	2008. évi pénzügyi válság** (%)	Covid-19-válság*** (%)
Németország	3,5	33,0
Japán	2,2	21,0
Egyesült Királyság	1,5	14,5
Franciaország	1,4	13,9
Egyesült Államok	4,9	12,1
Kanada	2,8	11,8
Dél-Afrika	2,9	8,6
Brazília	0,6	5,5
Olaszország	0,9	4,6
G20****	3,5	11,4

*Forrás: Bloomberg, Forbes;

**A COVID-19-válsággal kapcsolatos értékek az 2019. évi GDP alapján;

***Az IMF által 2009 márciusában közzétett adatok alapján tartalmazza a 2008. évi pénzügyi válság kapcsán a 2008-2010-re bejelentett egyedi intézkedéseket;

****Törökország és az EU kivételével (nincs adat)

Forrás: McKinsey: COVID-19 tájékoztató anyagok. Globális egészségügyi és válságkezelés, 2020. 06. 06.

felkészületlenül érte, legalábbis abban az értelemben nem, hogy a Covid-19 globális pandémiás és gazdasági válság előtt a bankok feltőkésítettsége a 2008. évihez képest jóval szilárdabb volt. Ez döntően annak a 2008. évi gazdasági válság utáni szabályozási cunaminak volt következménye, amely a G20-országok állam- és kormányfőinek a 2009. évi londoni csúcstalálkozóján elfogadott „Declaration on Strengthening the Financial System” elveit ültette át a gyakorlatba. Az európai pénzügyi szektorban emellett további négy tényező is tompította a koronavírus-járvány és a vele szemben foganatosított óvintézkedések kedvezőtlen kezdeti gazdasági hatásait:

1 az euróválságot követő esztendőket kedvező konjunktúrája következtében a vállalatok, valamint a háztartások anyagi helyzete jó állapotban volt (Lentner, 2016),

2 a digitalizáció rohamos térhódítása (Pásztor, 2018),

3 a bankszabályozásnak a 2008-as válságot követő szigorításán túl a rendszeres felügyeleti stresszteszt-vizsgálatoknak való megfelelés érdekében tett erőfeszítések miatt is a bankok jó állapotban voltak, s megizmosodott a tőkeellátottságuk és kockázati tartaléka,

4 a 2008-as válság tanulságai nyomán megerősödött a bankok társadalmi felelősségvállalása, valamint az ügyfelek pénzügyi jártassága.

Az elmúlt évek során talán a digitalizáció terén ment végbe a legdinamikusabb fejlődés. A nagyvállalatoktól a mikrovállalkozásokon át a lakosságig mindenki rohamtempóban igyekezett az új lehetőségekhez alkalmazkodni: a legkülönbözőbb digitális szolgáltatásokat százezrek kezdték rendszeresen használni az online kommunikáció eszközeitől kezdve az interne-

A MAGYAR KORMÁNYZAT INTÉZKEDÉSEI A VILÁGJÁRVÁNY GAZDASÁGI HATÁSÁNAK ENYHÍTÉSÉRE

	Az intézkedések összege 2020-ban	
	Mrd Ft	a GDP százalékában
1) Gazdaságpolitikai intézkedések = A) + B)	1 623	3,4
A) Egyedi adó- és szociális intézkedések	360	0,8
A társadalombiztosítási járulékok további 2%-pontos csökkentése	160	0,3
Egyes munkáltatói és munkavállalói járulékok átmeneti csökkentése június 30-ig	108	0,2
Egyéb adóintézkedések	81	0,2
Az anyasági járandóságokra való jogosultság meghosszabbítása	11	0,0
B) Kiadási intézkedések	1 262	2,7
Átcsoportosított belföldi kiadásokból finanszírozva	923	2,0
<i>A finanszírozási intézkedésekhez nem kapcsolódó belföldi programok</i>	<i>878</i>	<i>1,9</i>
<i>A tőke-, garancia- és hitelprogram költségvetési hatása 2020-ban</i>	<i>45</i>	<i>0,1</i>
Az EU által társfinanszírozott kiadások átcsoportosításával finanszírozva	340	0,7
2) Finanszírozási intézkedések	6 794	14,4
Törlesztési moratórium	3 600	7,7
Új tőke-, garancia- és kölcsönprogramok teljes összege (május 19-ig)	1 694	3,6
Az MNB Növekedési Hitelprogram Hajrá! konstrukciója	1 500	3,2

Forrás: ÁKK: Hungary – Investor Presentation (2020. 05. 26.) alapján

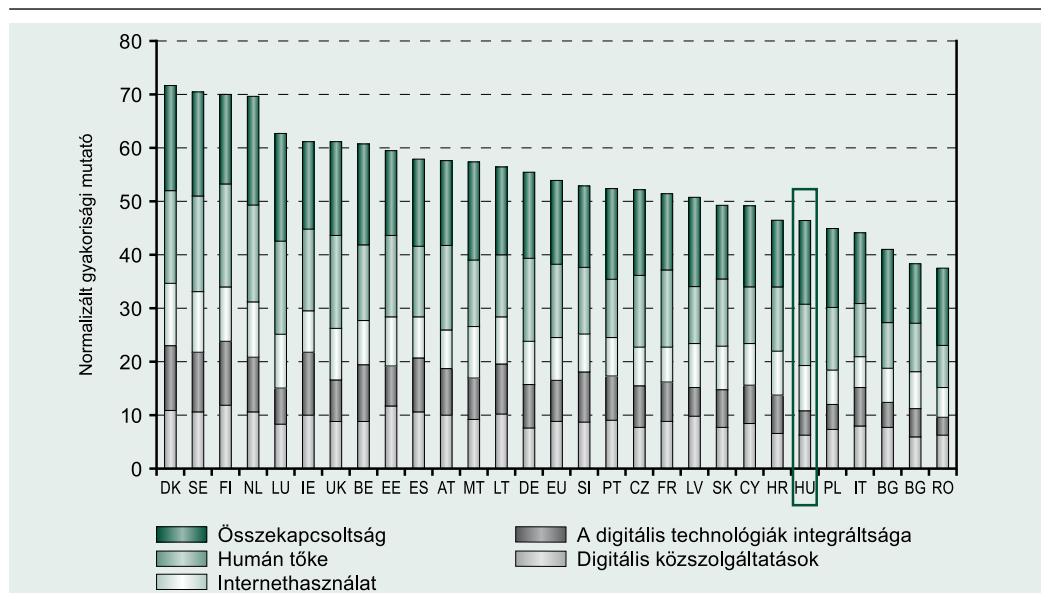
tes kereskedésen át a mindennapi bankügyletek digitális intézéséig terjedően (Árva et al., 2020). A 4. ábra mutatja az EU-ban a digitális gazdaság és társadalom fejlettségét mérő mutató alakulását, a 5. ábra pedig a digitális banki csatornák igénybevételét.

Az európai tendenciákhoz hasonlóan az elmúlt évtized során erőteljes fejlődés ment végbe hazánkban is. Az NMHH telefonálást, tévénezést és internetezést vizsgáló kutatásai szerint a 2010-es évek elején hazánkban még csak minden huszadik embernek volt okostelefonja, főleg a vezető beosztású, fiatal, technika iránt fogékonyabb és az átlagnál jobban kereső fér-

fiaknak, napjainkban viszont a 13 éven felüli népességnek már a kétharmada rendelkezik legalább egy ilyen készülékkel. Bár az EU-n belüli rangsorban egyelőre csak a mezőny alsó harmadában vagyunk, hazánkban okostelefont 5,4 millióan, vagyis a felnőtt magyar internetezők 89 százaléka használ. Az okostelefonok elterjedése jelentősen hozzájárult az internet vidéki használatához is, főként az anyagilag és a földrajzi ellátottság szempontjából kedvezőtlenebb helyzetű családok esetében. Ahol egy drágább, hagyományos számítógép vagy laptop vásárlását nem tudták megoldani, ott is mód nyílt olcsóbb, akár 10–15 ezer forintos

4. ábra

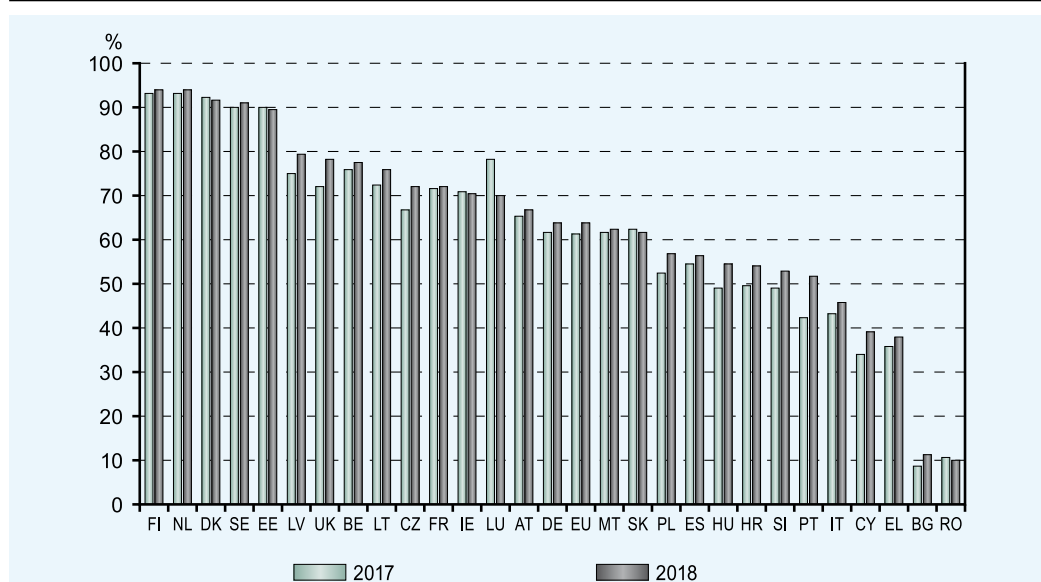
A DIGITÁLIS GAZDASÁG ÉS TÁRSADALOM FEJLETTSÉGÉT MÉRŐ MUTATÓ (DESI), 2018. ÉVI RANGSOR

Forrás: EC: Digital Economy and Society Index (DESI) 2019, 2019. 06. 11.

5. ábra

AZ INTERNETES BANKI TRANZAKCIÓT VÉGZŐ EGYÉNEK SZÁMA (AZ INTERNETHASZNÁLÓK SZÁZALÉKÁBAN), 2017–2018

Forrás: EC: Digital Economy and Society Index (DESI) 2019, 2019. 06. 11

okostelefonok vásárlására némi mobilinternetelési lehetőséggel, így a digitális szolgáltatások legalább alapszinten bekerülhettek a háztartásokba. A felgyorsult digitalizáció leginkább a kapcsolattartási szokások változásában jelent meg: jelentősen nőtt a közösségi médiát napi szinten használók aránya, emellett a munkavállalók növekvő hányada dolgozik rendszeresen otthonról. A távmunka azt jelenti, hogy nem szükséges az ingázás, a munkavégzés helyének rugalmassága pedig különösen hasznos az egyedülállók, szülők és gondozók számára, továbbá hozzáférhetőbbé teszi a munkát a fogyatékkal élők számára. A mindennapi ügyintézés, a vásárlások és a különböző szolgáltatások igénybevétele mind nagyobb hányada is digitálisan történhet. Emellett ez év márciusának elején a magyar bankrendszerben bevezetésre került az azonnali fizetés lehetősége, ami a digitális bankolás újabb lehetőségeit nyitotta meg.

Mindezek a fejlemények lehetővé tették, hogy a koronavírus-járvány elterjedésének a megakadályozása miatt bevezetett korlátozások ellenére a bankszektor alapvető szolgáltatásait egyfelől személyes érintkezés nélkül is igénybe lehetett venni, másfelől a banki dolgozók jelentős hányada távmunkával otthonról láthatta el a munkáját. Ennek köszönhetően a magyar bankrendszer a veszélyhelyzet idején is zavartalanul és megbízhatóan működött, az internetes, call-center-es és bankfióki elérhetőségek folyamatosan rendelkezésre álltak, továbbá a pénzügyi intézetek gyorsan és támogatón tudtak részt venni a gazdaságvédelmi intézkedések végrehajtásában.

A magyar bankrendszer jó ütemben fejlődött a járvány előtti időszakban. A hazai pénzügyi intézetek számára az elmúlt évtized egyik legeredményesebb éve volt 2019. A nyereség visszaforgatásának köszönhetően egyfelől a felhalmozódott tartalékok és a megerősödött tőkeellátottság, másfelől a szigorúbb szabályozás és a könyvviteli előírások átmeneti, veszély-

helyzeti lazítása, valamint a bőséges likviditást biztosító monetáris politika egyelőre lehetővé teszik a bankrendszer számára, hogy meg tudjon birkózni az adósok romló helyzetéből, továbbá a kötelező törlesztési moratóriumából és a kirótt szektorális adóból fakadó rendkívüli terhekkkel.

Tudomásul kell azonban venni, hogy valamennyi érdekelt szereplőnek – a költségvetésnek, a polgároknak, a cégeknek és részvényeseknek – erejükhöz mérten viselniük kell a válság következményeit. A bankszektorra hárított sajátos többletterhek olyan kormányzati intézkedések finanszírozását teszik lehetővé, amelyek hozzájárulnak a hiteladósok fizetéképtelenné válásának megelőzéséhez, aminek bekövetkezése ugyancsak nagy teherként jelentene a bankszektor számára. Mint arra *Jean Pierre Mustier*, az Európai Bankfederáció (EBF) elnöke felhívta a figyelmet, a kialakult vészhelyzetben a bankoknak jóval többet kell tennie annál, mint pusztán ellátni a fizetési szolgáltatói és hitelezői szerepet, hanem aktívan részt kell venniük az állami támogatási intézkedések eljuttatásában. Bár ez a fajta közreműködés nyilvánvalóan komoly többleterőfeszítéseket igényel, ugyanakkor új üzleti lehetőségeket is teremt.

A válság kezelése érdekében a bankoknak – csakúgy, mint valamennyi gazdasági szereplőnek –, újra át kell gondolniuk a megszokott működést. Fel kell készülniük arra, hogy tartósan megnő a kormányzattal való szoros együttműködés szerepe, át kell értékelniük, hogy az üzleti stratégiában milyen prioritása maradhat a jövedelmezőség rövid távú alakulásának, de azt is, hogy mikor és milyen feltételek mellett lehet a járványt megelőzően nyújtott hitelek visszafizetésére számítani. Emellett újra kell gondolni a munkavégzés szervezését, valamint a korábbinál több figyelmet kell fordítani a munkatársak egészségügyi biztonságának és digitális továbbképzésének a kérdéseire.

Az említett feladatok elvégzését nehezíti az, hogy nehéz megjósolni a járvány lecsengésének módját, időigényét és azt, hogy akkorra milyen állapotba kerül a gazdaság, továbbá azt is, hogy milyen tartós szerkezeti változásokon megy át a kereslet. *Donald Rumsfeld* volt amerikai hadügyminiszter szállóigévé vált mondása szerint: „*Vannak dolgok, amikről tudjuk, hogy ismerjük. S vannak olyan dolgok, amelyekről tudjuk, hogy nem ismerjük. De léteznek olyan dolgok is, amelyekről még azt sem tudjuk, hogy fogalmunk sincs róluk.*” A Covid-19 gazdasági következményei pedig e két utóbbi csoportba tartoznak, vagyis sokismeretlenes egyenlet megoldásával kell megbirkózni. Vajon hogyan változik meg a fogyasztók magatartása és kereslete? Miként változnak meg az utazási és nyaralási szokások? Hogyan változik meg a közösségi események (kulturális rendezvények, sportesemények) látogatottsága? A digitális átállásból mi az, ami tartósan megmarad, mi az, ami visszarendeződik? Ha magas marad a távmunka, az internetes vásárlások és átutalások részaránya, akkor ez miként hat például az irodák és üzlethelyiségek iránti keresletre vagy a munkabajjárás szokásokra? Hogyan változik a termelés globalizációja: csupán lassul-e („*slowbalization*”), avagy nagyobb hangsúly kerül a „közelségre”, azaz a termelés visszatelepítésére („*on-shoring*”, „*glocalisation*”), s mindez milyen gyorsan és milyen szerkezetben megy majd végbe? Lesz-e a járványnak újabb hulláma, s azt mi jellemzi majd? Mikor lesz vakcina a Covid-19-vírus ellen, s azzal milyen gyorsan, s mennyire tartós védeltséget lehet szerezni? Minek a hatására és mikorra szilárdul meg az emberek biztonságérzete annyira, hogy ismét bátrabban merjenek költeni? Megannyi fontos kérdés, amikre nincs még megbízható válaszunk.

Részben az említett bizonytalanságok miatt is, de a koronavírus-járvány okozta gazdasági válság súlyossága miatt is a kilábolás – a jelentős volumenű kormányzati intézkedések dacára – valószínűleg hosszú folyamatnak ígérke-

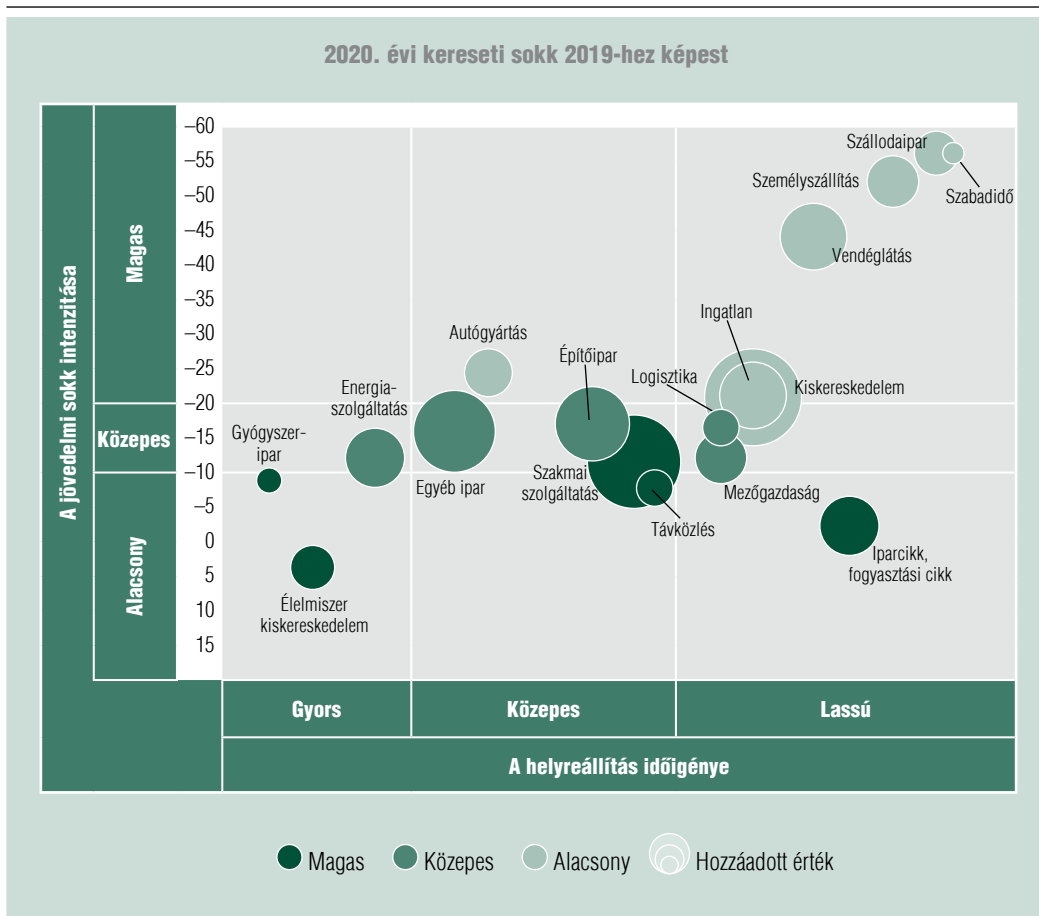
zik, különösen a válság által leginkább sújtott területeken, illetve társadalmi csoportoknál. Az 6. ábra azt mutatja be, hogy mennyire hosszú és differenciált lesz a kilábolás folyamata. Az ábra ugyan Spanyolországra vonatkoztatva készült, ám jó közelítést ad Magyarország eseteire is.

Azt, hogy a helyreállítás folyamata előre láthatólag hosszabb időt vesz igénybe, alátámasztja a Pénzügyminisztériumnak a 2021. évi költségvetés mellékleteként az Országgyűléshez benyújtott, 2024-ig szóló közép-távú kitekintése is (4. táblázat), amiből kitűnik, hogy további négy éven át irányozzák elő a tranzakciós illeték és a banki különadó beszedését.

A bizonytalanságok közepette különösen fontos odafigyelni és gyorsan reagálni az ügyfelek problémáira és igényeire. Ez nem csupán a megfelelő alkalmazkodáshoz elengedhetetlen, hanem azért is, mert ez lesz a meghatározó tényezője annak, hogy a válság lecsengése után az ügyfelek kivel létesítenek tartós üzleti kapcsolatot, s a jövőben mennyire bíznak meg az egyes szolgáltatókban, köztük a bankjukban. Sok bank rendelkezik már olyan ügyfélszegmentációs adatokkal, amelyek támponttal szolgálhatnak az ügyfelek valós igényeinek a feltárásához és kielégítéséhez. Ezeket az adatokat a bankok felhasználhatják annak elemzésére is, hogy mely ügyfelek képesek jobban kikeveredni a válságból, és melyeknek van szüksége aktívabb tanácsadásra. Ez utóbbiak számára olyan javaslatokat kell tenni, amelyek elfogadása esetén mód nyílik a hosszú távon életképesnek ígérkező vállalkozások felgyülemlett adósságainak a kezelésére, illetve az egyéni csődök megelőzésére.

A bankszektorban – szakmai tevékenysége során a jogkövető magatartáson túl – a szakma reputációjának részeként figyelembe kell vennie az igazságosság és a méltányosság iratlan társadalmi elvárásait is (Lentner, 2017). Készen kell állnia továbbá arra is, hogy a rendel-

A KERESLET BECSÜLT VISSZAESÉSE 2020-BAN, ÉS A HELYREÁLLÍTÁSI PÁLYA LEHETSÉGES FORGATÓKÖNYVE SPANYOLORSZÁG ESETÉN

Forrás: McKinsey: COVID-19 Briefing Materials – Global health and crisis response, 2020. 06. 01.

4. táblázat

AZ ORSZÁGGYŰLÉSHEZ BENYÚJTOTT KÖZÉPTÁVÚ KITEKINTÉS

	Előirányzat Mrd Ft		Irányszám Mrd Ft		
	2020	2021	2022	2023	2024
Tranzakciós illeték	226,3	218,8	228,4	237,7	247,2
Banki kölönadó	65,0	61,4	61,4	61,4	61,4
Biztosítási adó	98,0	105,9	117,6	130,6	145,0

Forrás: Pénzügyminisztérium (2020)

kezésre álló eszközeivel támogassa azon aktivitásokat, amelyek a hátrányok elszenvedőinek adnak esélyt a túléléshez, illetve a szorult helyzetből való kiemelkedéshez.

A bankok ugyanis nem kerülhetik el annak megítélését, hogy a járványt követő időszak megváltozó környezetében mely ügyfeleik lesznek képesek talpon maradni – akár részleges állami garancia mellett nyújtott – új hitelek folyósítása révén, és melyek azok, amelyek akár a kereslet megváltozó szerkezete, akár már a járványtól függetlenül fennálló hatékonysági problémák miatt nem igazán rendelkeznek túlélési eséllyel, és ennél fogva valószínűleg bukásra vannak ítélve. A feladatot az nehezíti, hogy a jelenlegi válság példátlan jellege miatt a bankok által a hitelkockázat elemzésére alkalmazott jelenlegi módszerek és modellek túlságosan visszatekintő jellegűek, és ezért csak korlátozott mértékben alkalmasak arra, hogy a mai viszonyok közepette kellőképpen megalapozott útmutatást nyújtsanak a hitelezési döntésekhez.

A koronavírus-járvány következményeként minden bizonnyal sok korábban nyújtott hitel válik a moratóriumot követően nem teljesítővé – azaz olyan hitellé, amelyeknek esedékes kamatait és/vagy törlesztő részleteit az adósok nem lesznek képesek időben, illetve maradéktalanul megfizetni. Az ilyen hitelek állományának felduzzadása azonban nemzetgazdasági szempontból is jelentős gondokat okoz, mivel rontja a bank mérlegeit, megnehezíti az új hitelek kihelyezését és ezáltal óhatatlanul késlelteti a gazdaság fellendülését. A 2008–2012-es válság után a nem teljesítő hitelek tartósan magas állománya több európai országban okozott komoly nehézségeket, most pedig e probléma újbóli megjelenésével kell számolni. Ezúttal azonban mindenképpen el kell kerülni a „zombi” cégek fenntartását, mert az számottevő pénzügyi és humán erőforrást von el az ígéretes jövőjű, a fenntartható fejlődést megvalósítani képes vállalkozások elől.

A PIACI SZEREPLŐK TÁRSADALMI FELELŐSSÉGE

A vállalati társadalmi felelősségvállalás (angolul *Corporate social responsibility*, röviden CSR) egy olyan üzleti magatartás, amely a vállalatok nyereséges gazdálkodásra való törekvése mellett figyelembe veszi a társadalom érdekeit is, mégpedig azáltal, hogy tekintettel van a vállalat tevékenységének az üzletfeleire, a beszállítóira, az alkalmazottaira, a részvényesekre, s végül, de nem utolsósorban a környezetre gyakorolt hatására is. Ez az 1950-es években kialakult vállalatirányítási hozzáállás jócskán túlmegy a jog által előírt kötelezettségek maradéktalan betartásán.

Napjainkban már a vállalkozások többsége tesz valamilyen önkéntes felajánlást az őket körülvevő közösség életminőségének a javítása céljából. De immár nem csak a vállalatvezetés szentel növekvő figyelmet a cégük tevékenységének társadalmi fogadtatására, hanem a befektetők és a hitelező intézmények is mind tudatosabban fordítanak figyelmet arra, hogy befektetéseik eleget tegyenek a környezeti, a társadalmi és a vállalatirányítási (Environmental, Social and Governance, röviden ESG) elvárásokat magukban foglaló sztenderdeknek. Az utóbbi időben – a közösségi tulajdonú vállalkozásokon túl – egyre több befektető és vállalat ismeri fel, hogy a környezeti, a társadalmi és a vállalatirányítási követelmények betartásának az erkölcsi elismerésen jóval túlmutató konkrét gyakorlati haszna is van (Kocziszky, Veresné, 2020). Az ESG-sztenderdek betartásával például elkerülhető az olyan vállalkozásokba történő befektetés, amelyek tevékenysége komoly kockázati tényezőt jelent, mert mint azt például a BP-olajtársaság által okozott tengeri olajkatasztrófa, vagy a Volkswagen cég emissziós manipulációja is tanúsította, e botrányok mind-egyike több milliárd dolláros nagyságrendben tépázta meg a vétkes társaságok részvényeinek

az árfolyamát és rontotta az üzleti reputációjukat és kilátásaikat. Az ESG-követelmények érvényesítésének a fontosságát nem csak az említett külföldi példák tanúsítják: hazánkban a tíz évvel ezelőtti ajkai vörösiszap-katasztrófa az emberéletekben elszenvedett veszteségeken túl felbecsülhetetlen gazdasági és ökológiai károkat is okozott a Bakony nyugati szélén fekvő devecseri kistérségben.

A bankoknak nemcsak mint vállalkozásnak, hanem finanszírozóként is figyelnie, reagálnia kell a társadalmi elvárásokra, illetve azok változásaira (Szegedi et al., 2020). A hitelezési tevékenység keretében érvényre kell juttatniuk a társadalom által elvárt környezeti, társadalmi és vállalatiirányítási sztenderdeket. Ez kiváltképpen a koronavírus-járvány elleni EU-s és kormányzati válaszigények kapcsán válik fontossá, mivel a járvány társadalmi-gazdasági hatásainak enyhítésére szánt tetemes összegű hitelforrásokat és garanciákat a vállalati és a közületi szektorban elsősorban a fenntartható fejlődést és a klímavédelmet is szolgáló, illetve ezek követelményeit kielégítő projektek finanszírozására kell fordítani (Poletaeva et al., 2019). A bankok el nem hárítható feladata és felelőssége lesz, hogy kellő alaposággal vizsgálják meg a közreműködésükkel megvalósuló egyes projekteket abból a szempontból, hogy azok üzleti terve, majd működése mindenben megfeleljen a várakozásoknak.

A pénzügyi intézetek társadalmi felelősségvállalása azonban távolról sem merül ki a projektfinanszírozással vagy a szponzorálással. Saját maguk jól felfogott érdekében is részt kell vállalniuk ügyfeleik pénzügyi és technikai ismereteinek és jártasságának az elmélyítésében. Így például míg rendkívül örömdetes, hogy a koronavírus-járvány miatti korlátozások következtében ugrásszerűen megnőtt a digitális csatornák használata, látni kell azt is, hogy a kiberbűnözés is intenzívebbé vált, s a bűnözők igyekeznek az emberek nem kellő jártasságát és óvatlanságát kihasználva számlájukról pénzt

leemelni, vagy arra jogalap nélküli fizetési kötelezettséget terhelni. Emiatt elengedhetetlen, hogy rendszeresen és lehetőleg kellő figyelmet kiváltó módon hívják fel az emberek figyelmét a bűnözők által alkalmazott csalárd fogásokra és trükkökre, valamint bemutassák a megfelelő védekezés egyénileg megvalósítható módszereit. Emellett könnyen elérhető tanácsadási és panasztételi lehetőséget kell biztosítaniuk ügyfeleik számára, amikor elakadnak a digitális csatornák használatában, vagy ha véletlenül téves tranzakciót indítottak, akkor az ebből keletkező kárt minimalizálni lehesen.

A társadalmi felelősségvállalásnak további fontos területe a takarékoság serkentése. A járvány miatt bevezetett egészségügyi óvintézkedések és az azokkal együtt járó gazdasági következmények nagyon sok embert érintettek hátrányosan, de kiváltképpen azokat sodorták nehéz helyzetbe, akiknek a jövedelme hirtelen megcsappant akár a rész munkaidős foglalkoztatás, akár a munkanélkülivé válás, akár az egyéni (mikro)vállalkozásaik bevételeinek elapadása miatt, ugyanakkor nem rendelkeztek olyan megtakarításokkal és biztosításokkal, amelyek segítettek volna átvészelni a bekövetkezett megélhetési gondokat. A koronavírus-járvány élesen rávilágított arra, hogy az előre nem látható váratlan helyzetekre kellő tartalékokat kell képezni egyénileg is, s nem lehet kizárólag a társadalmi segítségre hagyatkozni. A következőkben ezért a takarékoság előmozdításáról és a megtakarítások képzésének serkentéséről kívánunk beszélni.

A TAKARÉKOSÁGRÓL

A koronavírus-járvány kapcsán elrendelt kijárási korlátozások nemcsak a kereseteket csökkentették, hanem a jövedelem elköltésének a lehetőségét is. Az egyik svájci nagybank megbízásából készült felmérés szerint a járvány előtti időkből a háztartások átlagos fogyasztásának

egyharmadát olyan termékek és szolgáltatások tették ki, amelyeket a korlátozások bevezetése után nem – vagy csak nehézségek árán – lehetett beszerezni, illetve elfogyasztani. Emiatt a fogyasztás volumene mintegy 20 százalékkal lett alacsonyabb, mint a korlátozások előtt. Ennek egyik következménye az volt, hogy a svájci háztartások átlagosan mintegy 2000 svájci frankot (mintegy 650 000 forintot) takarítottak meg a korlátozások első két hónapja során. Vajon ez a többlet megtakarítás a korlátozások megszűnése után keresletként jelenik-e meg? A kutatók szerint még a gyors normalizálás optimista forgatókönyve szerint is csak az várható, hogy a háztartások a járvány során képződött kényszer megtakarításaiknak legfeljebb a kétharmadát költik majd el; a többi biztonsági tartalékként szolgál. A svájcihoz hasonló tendenciát mutat a hazai lakossági betétállomány alakulása is, ami 2020. március 1. és 2020. április 30. között 588 milliárd forinttal, azaz 5,5 százalékkal nőtt.

Persze vannak, akik szerint a háztartások kényszer megtakarítása nemzetgazdasági szempontból hátrányos, mert ennyivel csökken a kereslet. Ezzel szemben a szerzők úgy vélik, hogy válságos időszakban a tartalékok képzése elengedhetetlen ahhoz, hogy az embereknek később visszatérjen a fogyasztási „bátorsága”. Továbbá ez az időszak lehetőséget teremtett arra, hogy ki-ki alaposan átgondolja, hogy valójában mire is van tényleg szüksége. A takarékoság ugyanis nem az élvezetekről való teljes lemondást jelenti, hanem azt, hogy csak a valóban szükséges fogyasztás mellett éljünk teljes élet. Mert vajon tényleg romlana-e attól az élet minősége, ha lemondanánk a presszóban naponta elfogyasztott 500 forintos latte macchiato-ról, az autónk 5 évenkénti cseréjéről, vagy egy nagy alapterületű lakás birtoklásáról? Az egyes emberek válasza nyilván eltérő lesz; de az igazán fontos az, hogy ki-ki feltegye magának ezeket a kérdéseket. És ezeket most sokan fel is

teszik, amikor a koronavírus-járvány megfosztotta őket az élet számos eddig megszokott kellemségeitől. Gyaníthatóan sokan eszméltek rá arra, hogy eddig többet fogyasztottak, mint amennyire valójában szükségük volt. A pandémia miatti költési kényszerszünet jó lehetőséget kínál az észszerűbb fogyasztási szerkezet kialakításához, ami nem csak a megtakarítások gyarapítására ad módot, de hozzájárul a fenntarthatóságot segítő életmód kialakításához, valamint az esetleges újabb sokkok hatásainak a tompításához is.

Sokaknál talán éppen az elmúlt időszak jelentős bérnövekedése nyomán kialakult laza költségek és hitelfelvételi szokások vezettek oda, hogy a rövidített munkaidő vagy az állás elvesztése miatti keresetkiesés következtében szorult anyagi helyzetbe sodródtak, mivel nem rendelkeztek félretett tartalékkal. Ezzel kiszolgáltatott helyzetbe kerültek, hiszen pénztartalék híján nincs igazán lehetőségük arra, hogy feladják az állásukat, (még akkor sem, ha a végzett munka károsítja az egészségüket vagy nem okoz örömet), mert a fizetésüket felémésztí a múltban felhalmozott kötelezettségek magas állománya.

Az eddig tárgyalt passzív takarékoság mellett szólni kell az aktív megtakarításokról, s azok fontosságáról is. Az aktív takarékoság vonatkozásában kiemelt figyelmet érdemel a fiatalok pénzügyi attitűdjeinek a vizsgálata, egyfelől azért, mert ebben az életkorban alakulnak ki a felnőttkori fogyasztási és megtakarítási szokások, másfelől mert – mint azt korábban már említettük – éppen a fiatalok alkotják a válság által legkeményebben sújtott társadalmi csoportot. Egy, a 19-29 éves hazai fiatalok elégedettségét és jövőbeli várakozásait vizsgáló rendszeres felmérés szerint⁵ jelenleg a fiatalok 55 százaléka rendelkezik valamilyen pénzügyi (azaz aktív) megtakarítással. A két évvel ezelőtti 41 százalékos mutatóhoz képest ez kedvező fejlemény, ám a Covid-19-vírus miatti gazdasági visszaesés következményei egyben figyel-

meztetnek arra, hogy ezen a téren nagyon fontos fenntartani az eddigi tendenciát, ami csakis tudatosabb hozzáállással valósítható meg.

A legtudatosabb megtakarítási magatartás az, amikor valaki minden hónapban félretesz egy előre meghatározott összeget. Az idézett felméréséből azonban az derült ki, hogy ez a gyakorlat a megkérdezett 19 és 29 év közötti fiataloknak mindössze 30 százalékára jellemző. Szerencsére ugyanakkor egyre csökken azon fiatalok száma, akik egyáltalán nem teszik félre havi jövedelmük valamekkora részét.

A felmérés szerint a fiatalok rendelkezésére álló megtakarítások átlagos összege 404 ezer forint volt; ez a 2019-es adatokhoz képest enyhe visszaesést mutat. Ám így sem nevezhető csekélynek, viszont azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy ez az összeg csupán a megkérdezettek 55 százalékának válaszaiból számított átlag. 45 százalék viszont semmilyen megtakarítással sem rendelkezik, ami a jelen helyzetben különösen fájdalmas következményekkel járhat: a fiatalok 34 százaléka már egy hónapon belül felélné összespórolt pénzét, s mindössze 31 százalékuk lenne képes fél évnél tovább fenntartani magát a megtakarításaiból. Mivel különösen válsághelyzetben a szociális védelem teherbíró képessége korlátozott, ezért az oktatási rendszer és a bankszektor fontos feladata az, hogy ösztönözze a megtakarítások képzését, valamint az öngondoskodás szemléletét (Csorba, 2020). E tekintetben a bankszek-

tornak és a kormányzatnak egyaránt fontos feladata, hogy célzott vonzó konstrukciókkal és adókedvezményekkel serkentse a rendszeres megtakarítást, még akkor is, ha annak összege havonként csekély.

ZÁRÓ GONDOLATOK

A koronavírus-járvány okozta veszélyhelyzet kezelése során a bankrendszernek az alapfeladatai (pénzforgalom és hitelezés) színvonalas ellátásán túl egyfelől folytatnia kell válság során fontos szerepet kapott digitális ügyfélkiszolgálás fejlesztését, s fokoznia kell a munkahelyeket létesítő és korszerűsítő hitelek kihehelyezését, továbbá áthidaló megoldásokat kell kidolgoznia a nehéz helyzetbe sodródott ügyfelek számára. Másfelől jónéhány esztendőn keresztül a komoly anyagi áldozatvállalással is járó moratóriumtól a fizetőképesség helyreállítását támogató eljárásrendeken, valamint a pénzügyi tudatosság építését szolgáló aktivitásokon át, a szolidáris támogatások nyújtásáig terjedően sokrétű szerepet kell felvállalnia, mégpedig a gazdasági környezet jelentős bizonytalansága közepette. Ám a kiszámíthatatlan helyzeteknek is vannak bizonyosságai, amelyek talaján a pénzügyi rendszer, s benne a bankrendszer aktív szerepvállalással érdemben járulhat hozzá a gazdaság stabilizációjához, s ezen keresztül a társadalmi kohézió fenntartásához és megerősítéséhez.

JEGYZETEK

¹ A tanulmányban idézett egyes prognózisokat a kézirat leadása óta közzétett statisztikai adatok, valamint az azóta módosított prognózisok részben „felülírták”, ám ezek a változások a tanulmány főbb megállapításait, következtetéseit nem érintik.

² Du, Z., Escanciano, J. C. (2015). Backtesting Expected Shortfall: Accounting for Tail Risk. CAEPR Working Paper 2015-001

³ Ld. EBA launches 2020 EU-wide stress test exercise, Press Release 31 January 2020. Az Eu-

rópai Bankhatóság idei stressztesztjének a pesszimista forgatókönyve 2022-re az EU reál-GDP-je összesen 4,3 százalékos csökkenését, a munkanélküliségi ráta 3,5 százalékpontos növekedését feltetelezte; ezeket a mértékeket azonban a valóság már néhány hónap múlva jócskán felülírta.

⁴ Lásd például World Bank: The Economy in the Time of Covid-19 – Semiannual Report of the

Latin America and Caribbean Region, 2020. 04. 12.

⁵ K&H: tízből hét fiatal csak segítséggel tud lakást venni – lakást hitelből, autót saját forrásból vennének a fiatalok, 2019. 05. 07.; <https://www.kh.hu/csoport/sajto/-/sajtohir/k-h-tizbol-het-fiatal-csak-segitseggel-tud-lakast-venni>

IRODALOM

ÁRVA L., PÁSZTOR SZ., PYATANOVA, V. (2020). A multinacionális vállalati stratégiák és a változó világkereskedelem kapcsolatáról: A földrajzi optimalizáció alapelve. *Gazdaság és Pénzügy*, 7. évf. 1. szám, 57–81. oldal, <https://doi.org/10.33926/GP.2020.1.3>

CSORBA L. (2020). Pénzügyi kultúra és pénzügyi műveltség, a pénzügyi magatartás meghatározó tényezői. *Pénzügyi Szemle*, 2020/1. 67–82. oldal, https://doi.org/10.35551/PFQ_2020_s_1_6

DU, Z., ESCANCIANO, J. C. (2015). Backtesting Expected Shortfall: Accounting for Tail Risk, CAEPR Working Paper, 001, <https://doi.org/10.1287/mnsc.2015.2342>

JULIA, A., ENRICO, B., SYBRAND, B., ALIÉNOS, C., DARVAS, ZS., (2020). The fiscal response to the economic fallout from the coronavirus. Bruegel, <https://www.bruegel.org/publications/datasets/covid-national-dataset/>

KOCZISZKY GY., VERESNÉ, SOMOSI M. (2020). Közösségi tulajdonú (nem pénzügyi) gazdasági társaságok fenntarthatóságának vizsgálata. *Pénzügyi Szemle* (különszám), 44–76. oldal, https://doi.org/10.35551/PFQ_2020_s_1_3

KOPPÁNY K. (2020). A kínai koronavírus és a magyar gazdaság kitettsége. Mit mutatnak a világ input-output táblák? *Közgazdasági Szemle*, LXVII. évf. 2020. május, 433–455. oldal, <https://doi.org/10.18414/KSZ.2020.5.433>

LENTNER CS., SZEGEDI K., TATAY T., MACHOVÁ, R. (2017). Corporate Social Responsibility in the Context of Central Banks. *Podniková Revenue*, 16(37), pp. 7–25

LENTNER CS. (2016). *A gazdasági válság hatása a globális, uniós és hazai szabályozási környezetre*. In: Auer A., Papp T. (szerk.): *A gazdasági világválság hatása egyes jogintézményekre Magyarországon és az Európai Unióban: Interdiszciplináris és jogösszehasonlító elemzés*. Budapest, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, 45–84. oldal

PÁSZTOR, SZ. (2018). The Future of Commercial Banks—Survival or Failure? *Izvestiya: Mezhdunarodnyy Teoreticheskyy i Nauchno-prakticheskyy Zhurnal*, 23 (4), pp. 71–88

POLETAEVA, V., PEREPELTSIA, D., ARHANGEL'SKAYA, T., ZARIPOV, I., PÁSZTOR, SZ. (2019). The Research Task of Banks and Authorized Government Institution Interests in Manufacturing Companies' Investment Projects Congruence. *International Jour-*

- nal of Mechanical Engineering and Technology*, 10(02), pp. 1603–1609
- SCOTT, R. B., NICHOLAS, B., STEVEN, J. D., KYLE, K., MARCO, S., TASANEYYA, V. (2020). The Unprecedented Stock Market Reaction to COVID-19. BFI 2020. március <https://bfi.uchicago.edu/working-paper/the-unprecedented-stock-market-reaction-to-covid-19/>
- STANLEY, T. J. (2001). *A milliomos agy*. Alexandra Kiadó, Budapest, 432 oldal
- SZEGEDI, K., YAHYA, K., LENTNER, Cs. (2020). Corporate Social Responsibility and Financial Performance: Evidence from Pakistani Listed Banks. *Sustainability*, 12(10), p. 10, <https://doi.org/10.3390/su12104080>
- BIS (2020). The green swan: central banking and financial stability in the age of climate change. <https://www.bis.org/publ/othp31.pdf>
- EC (2019). Digital Economy and Society Index (DESI) 2019. <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/digital-economy-and-society-index-desi-2019>
- ECB (2020). Alternative scenarios for the impact of the COVID-19 pandemic on economic activity in the euro area. https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/focus/2020/html/ecb.ebbox202003_01-767f86ae95.en.html
- ECB (2020). *Economic Bulletin*, Issue 3, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/ecbu/eb202003.en.pdf>
- GKI Gazdaságkutató ZRt. (2020). GKI's economic sentiment index plummeted by an unprecedented extent in April. https://www.gki.hu/wp-content/uploads/2020/04/GKI_konj_2004-fordit%C3%A1sra_eng-GB.pdf
- IMF (2020). *Finance & Development*. Vol. 57, No. 1, March 2020.
- OECD (2020). Evaluating the initial impact of COVID-19 containment measures on economic activity. <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/evaluating-the-initial-impact-of-covid-19-containment-measures-on-economic-activity-b1f6b68b/> <https://doi.org/10.1787/0d1d1e2e-en>
- World Bank (2020). The Economy in the Time of Covid-19 – Semiannual Report of the Latin America and Caribbean Region. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33555> <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1570-6>